

SAFET KADIĆ

Institut za jezik u Sarajevu

ŽIVITI I GORITI PORED ŽIVJETI I GORJETI

Savremeni bosanski normativci u *Gramatici bosanskoga jezika* ¹⁾ svrstali su denominatne glagole i/je-osnova u istu vrstu (treću) sa ostalim glagolima i-osnova, sa odnosom prezentske i infinitivne osnove **ī:ī**, tip: nositi – nosim, kositi – kosim, ali su propisali oblike koji imaju odnos prezentske i infinitivne osnove: **ī:je** (gorjeti – gorim – gorjela, živjeti – živim – živjela, vidjeti – vidim – vidjela, letjeti – letim – letjela). Znači, infinitiv kao leksički glagolski oblik, ima infiksni tvorbeni formant **-je-**, kao i neki gramatički oblici (npr. glagolski pridjev radni ženskog roda: živjela), a **-i-** kao formant za tvorbu prezentske osnove. U prvom bosanskom pravopisu ²⁾ čak se izričito zabranjuje upotreba i-oblika ovog tipa glagola kao u ostalih glagola i-osnova, npr. *goriti – gorim – gorila; živiti – živim – živila; letiti – letim – letila; viditi – vidim – vidila*. U pravopisnom rječniku uz odrednicu *letjeti* stoji napomena *ne letiti*). Po tome je ova bosanska norma restriktivnija i rezolutnija i od rječnika i gramatika iz vremena "tradicionalne serbokroatistike", gdje su paralelno fungirali i jedni i drugi oblici.³⁾

¹ Dževad Jahić, Senahid Halilović, Ismail Palić, *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000.

² Senahid Halilović, *Pravopis bosanskoga jezika*, Preporod, Sarajevo, 1996.

³ Naprimjer: *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika* (Matica srpska-Matica hrvatska, Novi Sad – Zagreb 1967 – 1976.) pored *oživiti* propisuje oblik *oživiti* i u ekavskom i u ijekavskom (pozajmljenicu *reprodukovati* objašnjava: *ponovo oživiti*), a Bratoljub Klaić u *Velikom rječniku stranih riječi* (Zora, Zagreb, 1974.) upotrebljava oblik *živiti* složen sa svim prefiksima (npr. *oživiti*), kod Petra Skoka u *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* (JAZU, Zagreb, 1971.) ravnopravno su upotrijebljeni oblici *živjeti* i *živiti*, ali kod Vladimira Anića u *Rječniku hrvatskoga jezika*, (Novi liber, Zagreb 1991.), nema dubletnih oblika nego su isključivo je-oblici.

Riječ je o dvije kategorije postnominala, odnosno denominatnih glagola, od kojih su **primarni** izvedeni od jedinstvenog leksičkog korijena (leksičke osnove za sve riječi) dodavanjem formanta *-i-* kao sufiksa (za glagolsku osnovu), odnosno infiksa ispred *-ti* za infinitiv kao leksički oblik glagola: npr. *gor-* (*iz-gor-i-ti*), a **sekundarni** izvedeni od samostalne punoznačne lekseme nekog gramatičkog imena u funkciji tvorbene osnove (imenica, zamjenica, pridjev) dodavanjem spomenutog formanta i za infinitivnu i za prezentsku glagolsku osnovu, npr. *let* (*po-let-i-ti*), *naš* (*po-naš-i-ti*), *živ* (*o-živ-i-ti*). Semantičko polje ovih glagola ostaje isto samo što se dodavanjem formanta *-i-* značenjska potencija, sadržana u semantičkoj jezgri, usmjerava u pravcu predikativnosti da bi se konačno ispoljila u nekom vremenu, vezujući se za neko lice ili predmet. U tvorbenom smislu formant *-i-* je sufiksna morfema za glagolsku osnovu, a infiksna za leksički oblik infinitiva. Ovaj tvorbeni formant je trajno jezikotvoran, živ i produktivan, odnosno tvorbeno potentan i u povijesnoj i u savremenoj perspektivi i zato su ovi glagoli brojni. To potvrđuje historijska gramatika i savremeno stanje, što se, između ostalog, može viditi prema postnominalima nastalim od pozajmljenica iz drugih jezika, npr. *čejf-i-ti*, *seir-i-ti*, *o-sevap-i-ti*, *rezil-i-ti*, *mandal-i-ti*, *dernek-i-ti* (>*dernečiti*), *iz-vin-i-ti*. U morfonološkoj strukturi on je ponekad jedini diferencijalni znak značenja, npr. izvinuti se (< *iz-vin-i-ti*) prema izvinuti se (<*iz-vih-nu-ti*), itd.

Jedna politička plakata, osim što je privukla opću pažnju i uzburkala političku javnost, neočekivano je pobudila i interes lingvista, jer je dotaknula i jedno veoma aktuelno, moglo bi se reći, goruće jezičko pitanje – pitanje standardnojezičke norme bosanskog jezika. Zabilježeni primjer, koliko god da je politički bizaran, makar toliko je lingvistički izazovan, posebno za normativce, ali nije nimalo i nikako zanemarljiv. Naime, na spomenutim džambo-plakatama koje su osvanule u bosanskoj prijestolnici povodom smjene evropskih namjesnika u Bosni i Hercegovini početkom 2006. godine, uz sliku odlazećeg visokog predstavnika bila je napisana jedna cinična i zloslutna bosanska poslovice: *Ničija nije do zore gorila*. Veoma inventivnom leksičko-grafičkom manipulacijom poruka ove narodne mudrosti, uz izvorno, dobila je sasvim novo značenje, budući da je posljednja riječi *gorila* bila posebno izdvojena i naglašena pa se mogla, osim glagolske funkcije u izrazu, čitati i samostalno kao imenica. Poruka je tako dobila dosta grubu i uvredljivu konotaciju, što i nije baš u skladu sa tradicionalnom bosanskom gostoljubivošću. Tim povodom u Sarajevu su kružile razne anegdote, često veoma cinične. Prema jednoj, odlazeći visoki predstavnik vodi za uši bosanskog normativca, da na plakatama prepravlja izraz "gorila" u "gorjela". Tako je u ovoj anegdoti ni kriv ni dužan nastradao bosanski normativac koji, ruku na srce, nema nikakvog udjela u ovakvoj interpretaciji ove mudre poslovice, niti uloge u navedenoj političkoj halabuci. Poslovice, kao izraz narodnog duha, nastala je mnogo prije savremenog normiranja bosanskog jezika, a kao autori njene duhovite i inventivne političke kontekstualizacije potpisani su mladi jedne političke stranke. Da su pitali bosanske normativce, oni im nebi ni dozvolili ovakav oblik i tako bi ova domišljatost bila onemogućena. Ako sarajevske cinične doskočice i specifičnu upotrebnu ove poslovice ostavimo po strani, a pažnju u ovoj prilici usmjerimo u pravcu jezičke norme, nužno je primijetiti da i danas, kao i ranije, postoji podvojenost između propisane norme koja je «*prihvaćena od izvornih govornika*» i «*predočenog stanja u savremenom bosanskom jeziku*».*)

Fingirani nesporazum je nastao jer su se autori plakate dosjetili da iskoriste homonimnost imenice *gorila* (vrsta velikog čovjekolikog majmuna) i oblika glagolskog

* Citirane sintagmatske konstrukcije s navodima su sa zvanične stranice *Rječnika bosanskoga jezika*: www.rbj.ba (27. 11. 2006.)

pridjeva radnog ženskog roda *gorila* (npr. *Vatra je gorila.*) od glagola *goriti*, kako se upotrebljava u svakidašnjem govoru, a ne kako ga je propisao bosanski normativac: *gorjela*.

Podvojenost između propisane norme koja je «*prihvaćena od izvornih govornika*» i «*stanja u savremenom bosanskom jeziku*» svakodnevno ilustriraju brojni primjeri u javnoj komunikaciji. U jednoj nedavnoj novinarskoj uličnoj TV-anketi o PDV-u u glavnoj informativnoj emisiji BHT1, koju vode novinari-anketari na ulicama Banjaluke, Mostara i Sarajeva, slučajne prolaznice u svakom od navedenih gradova upotrebljavaju isključivo svakodnevne narodne oblike: *poskupilo*, *poskupiti* itd., ali novinarka, koja se drži norme, upotrebljava isključivo oblik *poskupijelo*. (Viditi primjere!) Gotovo identičan je i skorašnji primjer iz Tuzle. Novinarka BHT1 iz Tuzle u prilogu o bolesti goveda u tom kraju iznosi podatak da je "od kožne bolesti *obolijelo* više steonih junica, kupljenih prije dva mjeseca u Njemačkoj", a njen sagovornik veterinar dodaje: "... pa su *oboljili* i vlasnici junica". Slično se ponio svojevremeno (1997. godine) i poznati bosanski snimatelj i reditelj iz Sarajeva kada je posjetio prijatelja slikara u Banjaluci i razgovarao s njim u ateljeu o njegovom radu, umjetničkom snalaženju u nevremenu i sl. Razgovor je sniman za TVSA pa reditelj, u ulozi novinara, nastoji govoriti "pravilno", kako je propisala književna norma, a ne narodski, kako privatno govori on i njegova okolina u Bosni, te zabrinuto pita slikara: - *Može li se živjeti od toga?*, ali zato slikar odgovara spontano narodski, "nepravilno", bosanski: - *Pa, more se živiti*. Da nije baš (bilo) lahko *živit(i)*, ali da su oni ipak *preživili* svjedoči bošnjačka dijaspora u Albaniji, muhadžeri iz Hercegovine nakon progona Bošnjaka tokom tzv. srpskog hercegovačkog ustanka 1875. godine: - *Nije baš bilo lahko (...) kako je živjela* – kaže jedan sagovornik novinaru, a drugi govori: (...) *Da nemere više živiti, Oni su preživjeli*. Slično se u ovom vremenu očituju Bosanci i Hercegovci diljem BiH, različite etnonacionalne pripadnosti, starosti, zanimanja. Sredovječni povratnik u selo Sižje na Ozrenu traži samo *da se more živiti od rada*, također sredovječni povratnik u Plehan u Bosanskoj Posavini navodi da su *ovde živjeli otog kâmena*. Jedna nana iz sela Bukve kod Viteza u Srednjoj Bosni ističe da je *tûj živjelo sedam snâhâ i sedam sinôvâ*. Može li se *živiti* i kako su *živili* u razna vremena očituju se i akademik Muhamed Filipović, putopisac Zuko Džumhur, zastupnik udruge invalida iz Mostara Mijo, ovčar Bariša iz Pugarja, vremesni vijećnik ZAVNOBiH-a, sveštenik Krstan Bjeljac iz Sarajeva i mnogi drugi. (Viditi niže navedene primjere!).

Od pisanih medija najrevnosniji prema propisanoj jekavskoj normi je trenutno «*najtiražniji bh. politički dnevnik*». Redovno su isključivo jekavski oblici: *gorjeti*, *letjeti*, *oboljeti*, *odoljeti*, *poskupjeti*, *razumjeti*, *starjeti*, *svidjeti*, *štedjeti*, *vidjeti*, *voljeti*, *željeti*, *živjeti*, *čelavjeti*, *smršavjeti*, kao i u primjerima: *Izletjeli s ceste u ukradenom "golfu"* ili: ... *više muškaraca uspjelo smršavjeti*. *) U svojoj revnosti ide čak u

* Taj list će bezobzirno ijekavizirati sve živo. Glagol *liti* (iako ne pripada kategoriji glagola o kojoj je ovdje riječ) je tipičan primjer najnovije pseudojekavizacije u službi razlikovnosti po svaku cijenu (izgleda samo zato što se smatra ikavskim oblikom): umjesto etimoloških izvornih oblika, kako ih je uglavnom propisivala i ranija norma i u ekavskom i u ijekavskom standardu: *liti*, *livati*, *prolivati* (npr. v. stih: /O logama krvi što ih istraga crna *proli*va/ - Mak Dizdar, Kameni spavač), *odlivak*, *liv*, *sliv*, *izliv*, *priliv*, *proliv*, *zaliv*, *livnica*, *slitina* i sl. - forsiraju se ijekavski oblici: *ljev*, *ljevati*, *ljevaonica*, *zaljev*, *izljev*, ali nikako im se ne da ijekavizirati infinitiv *liti*. Za razliku od poznate zeničke livnice u sastavu Željezare Zenica, koja izliva gvožđe više od stotinu godina (sivi liv), u novije vrijeme u opticaju je sve više ljevaonica aluminija u Mostaru. U TV istupima predstavnika ovih kompanija redovno jasno se uočavaju polarizirani i;-je-oblici ovih riječi, samo se još ne zna kako će se, ne tehnološki, nego jezički, riješiti problem slitine ili legure, ako se bude u toj tvornici počeo praviti dur-aluminijum ili neka druga slitina. Neće valjda biti sljetina ili šljjetina. I neće je valjda nametnuti

krajnost: prije će upotrijebiti **-e-** i gdje ne treba, nego **-i-** gdje treba. Dok u tom listu stoji naslov: *Potpuno sazreo pisac*, dotle će jedan kulturni poslenik iz Bihaća na televiziji sasvim prirodno kazati: *Smatram da je sazri^{lo} vrijeme.* (Viditi primjere!)

Radi šireg uvida u upotrebu ovih glagola u svakodnevnom životu provedeno je *ad hoc* istraživanje metodom slučajnog uzorka, koje je obuhvatilo **slučajne** ispitanike, Bosance i Hercegovce iz svih krajeva BiH, pripadnike svih naroda, svih nivoa obrazovanja, različitih zanimanja (od akademika do težaka), starosne dobi, socijalnog stanja i porijekla. Opservirano je nekoliko najprisutnijih elektronskih medija u Bosni i Hercegovini i iz njihovih, najčešće reporterskih emisija, izdvojeni su iskazi koji sadrže ove glagole. Svaki izraz izrečen je na prirodan, ničim sugeriran način, kad novinar u spontanoj komunikaciji sa slučajnim ispitanikom istražuje neko aktuelno društveno pitanje na terenu, u izvornom ambijentu. Osim toga, svi primjeri mogu se lahko provjeriti u citiranim medijima, jer su zabilježeni tv-tehnikom, audio-vizuelno, slikom i riječju. To ovom malom istraživanju jamči vjerodostojnost, daje odgovarajuću istraživačku kompetenciju i osigurava dostatnu validnost.

Primjeri

goriti

- *Ničija nije do zore gorila.* (Natpis na džambo-plakatama mladih jedne političke partije u Sarajevu, januar 2006.),
- *Sarajevo je puno puta gorilo... Sarajevo više nikada nije gorilo u toj mjeri...* (Mesud Jusufović, komandant Profesionalne vatrogasne brigade u Sarajevu, FTV, emisija Pozitivna geografija, 7.2. 2006, 20 sati),
- *Ali ničija nije do zore gorila.* (Ognjen Blagojević, novinar i voditelj dnevnika, FTV dnevnik, 03.11. 2006., 19,30 sati).

letiti

- *Ne mislim da ću u skorije vrijeme letit.* (Faruk Guso, nezaposelni pilot civilne avijacije, BHT1 dnevnik u 19 sati, 12.3. 2005. godine),
- *Dve i po godine jako brzo prole^{ti}le...* (Ana Balaban, OBN, 12.6. 2006., 20 sati),
- *Na njega smo naletili.* (Branko Đurić, kao glumac u filmu „Mali svet“, snimljenom u Srbiji i Crnoj Gori, FTV, 23.06.06., 22 sata),
- *Dva aviona američkih oružanih snaga sletili su na Sarajevski aerodrom.* (Saša Delić, voditelj vijesti BHT1 u 19 sati, 26.06.06.),
- *Oni su doletili...* (Irena Kljajić, reporter, BHT1 vijesti u 19 sati, 26.6. 2006.),
- *Uletili su...* (književnik Hadžem Hajdarević, u spontanom razgovoru, 21.11. 2006.),
- *Nikad ne znate kad će neki labud sletiti.* (Z. Vučina, BHT1 vijesti u 19 sati, 1.2. 2007.)
- *Kako je bilo uletiti?* (Sanja Doležal, OBN, emisija „Sanja“, 6.2. 2007., 17 sati (repriza emisije iz 2005. godine).
- *Još lakše izletiti.* (Mladen Vujičić-Tifa, OBN, emisija „Sanja“, 6.2. 2007., 17 sati (repriza emisije iz 2005. godine).

oboliti

i zeničkim željezarcima. Tako su isforsirani i pseudojekavizmi: izvjesiti, objesiti, prevjesiti, umjesto izvornih: izvisiti, obisiti, privisiti, kao što je i: nadvisiti, uzvisiti.

S. Kadić: *Živiti i goriti pored živjeti i gorjeti*

- *Od kožne bolesti oboljelo više steonih junica, kupljenih prije dva mjeseca u Njemačkoj* (novinarka Hatka Hamidović, BHT1 vijesti u 19 sati, 25.08. 2005.),
- *...pa su oboljeli i vlasnici junica.* (Veterinar, tuzlanski kraj, BHT1 vijesti u 19 sati, 25.8. 2005.).

odoliti

- *Oni nisu odoljeli...* (Muhamed Džemidžić, profesionalni novinar iz Sarajeva, izvršni direktor Helsinškog komiteta BiH, NTV Hayat, CD, 21.1. 06. , 19-20,40),
- *Uspjeli su odoliti svim napadima Engleza.* (Igor Kristić, sportski novinar, komentator utakmice Engleska – Trinidad & Tobago, BHT1 15.06.06. 19 sati),
- *Ne mogu odoliti da ne uzmem još jednu...* (dr. Ibrahim Čedić, direktor Instituta za jezik u Sarajevu u neformalnom razgovoru, 19.6. 2006., 12,30).

poskupiti

- ... *Mora poskupiti hljeb...* (Šabanović, direktor preduzeća “Klas” iz Sarajeva, BHT 1, emisija Pošteno govoreći, 13.12. 2005.),
- ... *poskupilo, poskupiti*, itd., govore isključivo sve tri domaćice u novinarskoj ulična TV- anketi o PDV-u na ulici u Banjaluci, Mostaru i Sarajevu, a novinarka samo: poskupjelo. BHT 1, vijesti u 19 sati, 18.1. 2006.).
- *Nisu poskupili lijekovi sa esencijalne liste ...* (Zlatko Hurtić, savjetnik premijera Adnana Terzića o PDV i poskupljenjima (7 puta izgovorio poskupilo, a jedanput poskupjelo), TVSa, Danas u 17 sati, 18.01. 2006.),
- *Postoje lijekovi koji su poskupili... - Nije sve poskupilo... - Pet maraka da će se poskupiti...* (Adnan Terzić, predsjedavajući Vijeća ministara BiH, FTV, emisija 60 minuta, 30.1. 2006., 20 – 21 sat),
- ...*pa je to razlog zašto je poskupilo u januaru...* (Zlatko Lagumdžija, univerzitetski profesor iz Sarajeva, FTV, emisija „60 minuta“, 30.1. 2006., 20-21 sat),
- *Proizvodi koji su poskupili...* (telop, stavka iz analize o poskupljenju, TVSA, emisija Danas Kantona Sarajevo, 24.02. 2006., 18,30 sati),
- *Šta će poskupiti...* (Ognjen Blagojević, voditelj FTV dnevnika u 19,30, ...februarar 2006. , a novinarka – izvještač Sanja Bagarić: *poskupjeti*...
- *Lijekovi jesu poskupili... ali ništa nije toliko poskupilo koliko su građane plašili Lagumdžija i ostali...* (Adnan Terzić, predsjedavajući Vijeća ministara BiH iz Travnika, FTV, emisija Centralni zatvor, 12.06. 2006., oko 23 sata),
- ... *Vi ste obećali da neće ništa poskupiti...* (gledateljka Fatima iz Mostara u telefonskom obraćanju Adnanu Terziću, gostu u emisiji FTV Centralni zatvor, 12.06. 2006., oko 23 sata).

razumiti

- *Vi morate razumjeti ...* (Amor Mašović, direktor centra za traženje nestalih FBiH, BHT1, emisija Pošteno govoreći, 30.05. 2006.)
- *Da se mi razumijemo ...* (pa se odmah brzo ispravi) ... *razumijemo...* (prof. Ibrahim Pašić, NTV Studio 99, emisija Fokus, 03.11. 2006., 16, 30 sati),
- *Ostali su razumjeli...* (Banjalučanin Anton Josipović, ex-bokser, FTV emisija Centralni zatvor, 5.12. 2006., oko 23 sata).

sazriti

- *Smatram da je sazri^{lo} vrijeme.* (Senad Zanačić, kulturni poslenik iz Bihaća, BHT1, emisija BH danas, 16.05.06, 18,30-do19 sati).

stariti

- *Oprema je zastarila...*(Zaim Žuga, radioamater iz Goražda, FTV dnevnik u 19,30; 25.3. 2006.),

sviditi

- *Šta vam se svidi^{lo}, a šta vam se nije svidi^{lo}...* (Boris Šiber, voditelj u emisiji Centralni zatvor FTV, 29.6. 2006., 23 sata).

štediti

- *... a usto i uštedi^{ti} za neka svoja sitna zadovoljstva...* (Mirna Sadiković, voditeljica Liberty magazina Slobodna Europa, TVSa 15.05.2006., 17 sati),

- *Neke igrače smo štedi^{li}...* (Halid Demirović, trener RK Bosna, FTV dnevnik, 12.10. 2006., 19,30 sati),

trpiti

- *Šta smo mi sve tu pretrpi^{li}...* (Nisvet Mrkonja iz Travnika, direktor firme “Vlašić milk”, BHT 1, emisija Pošteno govoreći, 13.12. 2005.),

- *Nećemo moć dugo trpi^{ti}...* (Jakub Dreković, generalni direktor Vodovoda i kanalizacije u Sarajevu, FTV, emisija Centralni zatvor, 27.3. 2006., 23,30 sati),

- *Daljnja odlaganja nećemo trpi^{ti}.* (Ljubo Bešlić, gradonačelnik Mostara, BHT1 vijesti u 19 sati, 20.11. 2006.).

viditi

- *U Stocu se moglo videti...* (akademik Muhamed Filipović kao voditelj emisije Putujući Bosnom, FTV, 15.01. 2006.),

- *Neće se pokajat, jer imaju šta videti...* (mladi zanatlija iz Blagaja u emisiji Vijesti 19-20,30, NTV Hayat, 08.04. 2006.),

...*pošto smo videli...* (Salko Džalto, sindikalni aktivista iz Mostara, FTV, emisija 60 minuta, 29.5. 2006.),

...*Tu šarenu loptu ćemo sad videti u Njemačkoj...* (Predrag Pašić, istaknuti fudbaler i nogometni trener, Sarajevo, BHT1, emisija Javna tajna, 08.6. 2006., 20-21 sat),

- *Možete vi videti* (Faruk Hadžić, planinar iz Travnika, BHT1, emisija BH danas, 10.11. 2006. u 18,30 sati),

- *Možete videti...* (Mato Tomčić, ugostitelj, Titin kuhar u BiH, Sarajevo; FTV, emisija Centralni zatvor, 20.11. 2006., 23 sata).

- *Moja kćerka, koja me nikad nije vidila u “Bijelom dugmetu”...* OBN, emisija “Sanja”, 6.2. 2007., 17 sati (repriza emisije o “Bijelom dugmetu” iz 2005. godine).

voliti

- *Njih je čitavo selo voli^{lo}...* (Mještatin sela Grapska kod Doboja, FTV dnevnik u 19,30, 25.3. 2006.),

S. Kadić: Živiti i goriti pored živjeti i gorjeti

- *Mi smo taj klub voljeli.* (Nusret Čerkić, Mostarac, govoreći o Veležu, FTV emisija 60 minuta, 20.6. 2005.),
- *Mi smo najviše voljeli ići u Potočku džamiju kod hodže Tale, koji je brzo klanjao teraviju.* (akademik Muhamed Filipović, NTV Hayat, 20.10. 2006., 18,30 sati),
- */Oj, Bihaću ne bi te voljela/Da se nisam u tebi rodila/.* (Pjesma koju izvodi KUD "Sanica" iz Žegara, u okviru HKUD Napredak iz Bihaća u emisiji FTV TV bingo show, 22.9. 2006.),
- *Ona* (Elizabet Tejlor) *je voljela...* (Mato Tomčić, ugostitelj, Titin kuhar u BiH, Sarajevo; FTV, emisija Centralni zatvor, 20.11. 2006., 23 sata).

želiti

- *Onda smo željeli...* (Husein Dropić, projektant Centra za srce u Tuzli, FTV, dnevnik u 19,30, 26.2. 2006.)
- ... *koji su željeli...* (Mijo Mijić, predsjednik Crvenog križa Županije posavske, FTV, emisija TV bingo, 24.2. 2006., 20 sati),
- *Ovaj se problem može riješiti ukoliko ga budemo željeli riješiti.* (Nusret Isanović, prof. islamske kulture, emisija Javna tajna, BHT1, 16.10. 2006, 20 sati).

živiti

- *Pa, more se živiti.* (Mihajlo Rakita, slikar, Banjaluka, BHT1 (repriza putopisne emisije Mirze Idrizovića iz 04.11. 1997. godine),
- *Tuj je živjelo sedam snâhâ i sedam sinôvâ.* (Nana Varupa, selo Bukve kod Viteza, TV Liberty na TVSa, 31.01.2005., 15,05 sati),
- *... da se more živiti od rada...* (Trifunović, povratnik u selo Sižje na Ozrenu, FTV dnevnik, 22.1. 2006., 19,30 sati),
- *Mi smo óvde živjeli ótôg kâmena...* (muškarac oko 50 godina, mjesto Plehan u Bosanskoj Posavini, FTV, emisija Pozitivna geografija, 24.1. 2006., 21 sat),
- *Ne mogu od četrest maraka živiti...* (Mijo, predstavnik udruge invalida iz Mostara, BHT1 Vijesti u 19, 03.06.06.),
- *Oni su živjeli...* (akademik Muhamed Filipović, NTV Studio 99, 29.06.06., 21 sat, povodom promocije svoje knjige „Duhovni život Ilira i srednjevjekovne Bosne“,
- *Oni su živjeli u sjajnim zamkovima.* (Zuko Džumhur, putopis Hodoljublje, BHR1 (repriza), 14.11.2006., 19,30 sati.),
- *Jedino ovdje se more živiti...* (Bariša Barišić, selo Kričić – Jejić (Pougarje), dnevnik FTV, 19,30, 19.11.06.),
- *Nije baš bilo lahko. ... kako je živjela.* (Lutvija Duga (Dugalić), bošnjačka dijaspora u Albaniji (Drač - Elbasan), doseljenici iz Hercegovine nakon progona 1875. godine, u tzv. hercegvačkom ustanku, BHT1, emisija Javna tajna (autor Zvonko Marić), 23.11. 2006., 20-21 sat),
- ... *Da nemere više živiti. - Oni su preživjeli...* (Abdulah Kapitani (Kapetanović), bošnjačka dijaspora u Albaniji (Drač - Elbasan), doseljenici iz Hercegovine nakon progona Bošnjaka u tzv. hercegovačkom ustanku 1875. godine, BHT1, emisija Javna tajna (autor Zvonko Marić), 23.11. 2006., 20-21 sat),
- *Oni su živjeli ...* (Krstan Bjeljac, sveštenik i vijećnik ZAVNOBiH-a, NTV Studio 99, 26.11. 2006., 23 sata).
- *Živjeli smo lijepo, lijepo smo živjeli.* (Mostarac Nusret Čerkić, bivši igrač "Veleža", FTV, 7.2. 2007., 22,30 sati).

Razumije se samo po sebi da su zabilježeni primjeri tek ilustracija savremene situacije, a ne podloga za znanstvenu generalizaciju, ali su dovoljna indikacija za sociolingviste i normativce. Iz citiranih primjera uočava se da današnja govorna praksa

nedvosmisleno upućuje na to da su gramatički i leksički i-oblici tretiranih glagola općerašireni, tj. da pojava ima opći karakter i stoga ne postoje valjani razlozi zašto bi bosanski normativci odbacili i zabranili ove oblike, osobito što, najavljujući svoj rječnik na spomenutoj web-stranici, ističu da "on predočava stanje u savremenom bosanskom jeziku". Pritom nipošto ne bi trebalo zaboravljati niti ignorisati jednu davnašnju, čini se, ključnu opasku poznatog slaviste Dalibora Brozovića da je "[...] posebna (je) važnost bh. razgovornog jezika u tom što je on u svojim korijenima vrlo star, stariji od pismenog fiksiranja novoštokavskoga jezičnog standarda, i hrvatskoga i srpskoga".⁴⁾

Ako bacimo pogled na neke bosanske spomeničke kodekse i povelje vidimo da je na poziciji formanta za tvorbu glagolske osnove u izvornom bosanskom organskom idiomu, ali i prvom bosanskom književnom jeziku bilo **-i-**. Za razliku od bosanskih normativaca, knez Vladislav Hercegović u povelji kojom sklapa savez s Dubrovnikom 1451. godine ne samo da dopušta živiti nego naglašava »i toliko bolje u napridak živiti meju nama, kako bog i pričista dopusti«, a posljednji bosanski kralj Stjepan Tomašević u povelji Dubrovčanima, pisanoj u Jajcu 1461. godine, što predstavlja, u stvari, propusnicu za dubrovačke trgovce, navodi »damo viditi vsakomu človēku komu se podoba kako zapovidismo i zapovidamo«. Prvi bosanski kralj Tvrtko u "do tada najvećoj povelji koja je izašla iz bosanske državne kancelarije" i "najsvečanijoj od svih Tvrtkovih povelja", koju je 10. travnja 1378. godine pisao logotet Vladoje, kojeg je Tvrtko angažirao u Srbiji, kaže da „želaje i hote ukrepiti prestol roditel moiĥ“. Dvije godine kasnije, u darovnici bosanskom velikašu Hrvoji Vukčiću Hrvatiniću, Tvrtko kaže: »Tada mi vidiv'se da se ni njegovo sime izrodilo i svitovav'se se [...] vlasteli vidiv'se rečenoga kneza Hrvoja dostojna časti svoje[g]o o[t]ca dasmo mu veliko vojvodstvo v' misto rečenoga vojevode [Vl'k]'ca.« Iste osobine u tom pogledu ima i Mletački zbornik iz toga perioda, u kojem stoji: »Niki že bo rab' ne možet' dvima g(ospo)d(i)noma rabotati. Ili jedinoga v'zljubiť, a drugago nenav(i)diti načnet, ili jedinoga dr'žit' se, a družim' ne raditi načnet'.«⁵⁾

Budući, dakle, da morfema **-i-** i morfema **-je-**, kao formanti za tvorbu glagolske osnove ovih glagola, imaju istu morfonološku i semantičku vrijednost, a da i-oblici imaju historijsku utemeljenost, strukturnu saobraznost cjelini sistema organskog idioma i punu komunikativnu prohodnost u savremenom jeziku paralelno sa je-oblicima, opravdano je očekivati da dobiju puni normativni legitimitet, uz ostavljanje otvorene mogućnosti svakom govorniku za punu slobodu izbora u preferenciji ili, pak, ravnopravnoj upotrebi i jednih i drugih oblika, kao, uostalom, i svih drugih jezičkih izražajnih sredstava. Na takav stav bosanske normativce, uostalom, upućuje i jedan od temeljnih postulata sociolingvistike da je varijantnost osnovna odlika jezičkog sustava, a ne homogenost. Bosanskohercegovačka standardnojezička norma mora obuhvatiti sve književnojezičke tradicije u Bosni i Hercegovini, prvenstveno Bošnjaka, Hrvata i Srba, da bi izrazila svo bogatstvo i svu raznolikost bosanskog jezičkog bića, jer se prvi put „tokovi standardizacije gledaju i izučavaju iz bosanskohercegovačke perspektive, a bosanistika u tom smislu otvara nove perspektive na tokove standardizacije i kod Srba i Hrvata van bosanskohercegovačkog područja”.⁶⁾ Pritom ne treba zaboraviti da se

⁴⁾ Dalibor Brozović, O načelnim i metodološkim pretpostavkama projekta 'Bosanskohercegovački dijalekatski kompleks – sinkronijska deskripcija i odnos prema suvremenomu standardnom jeziku', Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 2., Sarajevo 1974., str. 65-80.

⁵⁾ *Bosanskohercegovačka književna hrestomatija*, knjiga I – Starija književnost; Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1974.

⁶⁾ Svein Mønnesland, Predgovor, u: *Jezik u Bosni i Hercegovini*, Institut za jezik u Sarajevu i Institut za istočnoevropske i orijentalne studije u Oslu, Sarajevo 2005., str. 7-10.

S. Kadić: Živiti i goriti pored živjeti i gorjeti

propisivanje standardnojezičke norme bosanskog jezika odvija u veoma složenim društvenopsihološkim i nacionalpolitičkim kontekstima nakon geopolitičkih promjena na Balkanu tektonskih razmjera i radikalne promjene sociokulturne i sociolingvističke situacije u Bosni i Hercegovini, što je kod bosanskih lingvista "stvorilo niz nedoumica i ostavilo otvorenim mnoga pitanja kad je u pitanju relacija jezik kao organski idiom najvišeg ranga i standardna realizacija, jezik kao komunikativno prestižni neorganski idiom".⁷) Normiranje tretiranih glagola u obje varijante značilo bi izvjesno usaglašavanje standarne norme sa organskim idiomom.

LITERATURA

Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb 1991.

Josip Baotić, *Standardni jezici štokavskog narječja*, u: Simpozij o bosanskom jeziku, Institut za jezik, Posebna izdanja, knj. 10, Sarajevo, 1999., str. 89.-95.

Dalibor Brozović, *O načelnim i metodološkim pretpostavkama projekta 'Bosansko hercegovački dijalekatski kompleks – sinkronijska deskripcija i odnos prema suvremenom standardnom jeziku'*, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 2., Sarajevo 1974., str. 65-80.

Bosanskohercegovačka književna hrestomatija, knjiga I – Starija književnost; Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1974.

Senahid Halilović, *Pravopis bosanskoga jezika*, Preporod, Sarajevo, 1996.

Dževad Jahić, Senahid Halilović, Ismail Palić, *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000.

Bratoljub Klaić, *Veliki rječnici stranih riječi*, Zora, Zagreb, 1974.

Svein Mønnesland, Predgovor, u: *Jezik u Bosni i Hercegovini*, Institut za jezik u Sarajevu i Institut za istočnoevropske i orijentalne studije u Oslu, Sarajevo 2005., str. 7-10.

Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika, Matica srpska-Matica hrvatska, Novi Sad – Zagreb 1967 – 1976.

Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971.

⁷ Josip Baotić, *Standardni jezici štokavskog narječja*, u: Simpozij o bosanskom jeziku, Institut za jezik, Posebna izdanja, knj. 10, Sarajevo, 1999., str. 89.-95.

'ZIVITI' AND 'GORITI' ALONGSIDE WITH 'ZIVJETI' AND 'GORJETI'

Summary

Taking into account one by one, sociolinguistic, and structural, and symbolic aspect of the standardization of Bosnian language, an argumentation is presented here for prescribing the grammatical, lexical and spelling norm of denominal verbs of the type 'goriti/gorjeti', 'ziviti/zivjeti', 'viditi/vidjeti' and similarly, concerning the doublet 'i/je'-forms as the most suitable solution to the situation in Bosnia and Herzegovina. Standardization of the treated verbs in both variants would imply certain adjustment of the standard norm to the Bosnian organic idiom, and, at the same time, it would not decrease the semantic potential of these verbs, nor it would make any communication impediments, since the equal usage, or even, the preference of one or the other form would be left to a free choice of the standard users, as in many other cases.

¹ Dalibor Brozović, O načelima i metodološkim preporukama projekta "Bosanskohercegovački dijalektatski kompleks" – sintaksijska deskripcija i odnosi prema suvremenom standardnom jeziku, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 2., Sarajevo 1974., str. 63-80.

² Bosanskohercegovačka književna hrestomatija, knjiga I – Starija književnost: Zbornik za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1974.

³ Svein Munningsland, Predgovor, u: Jezik i književnost u Bosni i Hercegovini, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Posebna izdanja, knj. 10, Sarajevo 1977., str. 87-92.